METODOLOGIJA PROGRAMA AMBASADORA ZA PROVJERU ČINJENICA

Alati, aplikacije i metodologije

Vilnius, studeni 2025.

ATEITININKŲ FEDERACIJA, LITVA
PROJEKT DECIDE

Tablica sadržaja

Uvod 2
O provjeri činjenica 2
Vizija 3
Ciljevi programa 3
SMART ciljevi i KPI-jevi 3
Ciljana publika i formati isporuke 3
Metodološke smjernice 4
Implementacija 7
1. Uvod u dezinformacije i njihov utjecaj 7
2. Metode za prepoznavanje dezinformacija 9
3. Umjetna inteligencija i provjera činjenica 11
4. Praktična vježba provjere činjenica 13
5. Sažetak programa i certifikacija 16
Zaključak 18
Prilozi 18

Co-funded by the European Union

Uvod

O provjeri činjenica

Provjera činjenica je proces provjere jesu li tvrdnja, slika, statistika ili priča točne. To znači praćenje informacija do vjerodostojnih primarnih izvora, provjeru konteksta i jasno označavanje onoga što je istinito, lažno, obmanjujuće ili nedokazano – transparentnim dokazima.

Zašto je to danas toliko važno?

- Preopterećenost informacijama: svakodnevno smo izloženi tisućama objava; laži se šire brže od ispravaka.
- Sadržaj generiran umjetnom inteligencijom: deepfakeovi i sintetički tekst čine da laži izgledaju uvjerljivo.
- Odluke s visokim ulozima: loše informacije mogu utjecati na izborne procese, zdravstvene izbore i javnu sigurnost.
- Povjerenje i odgovornost: rigorozna provjera obnavlja povjerenje u institucije i medije.
- Građanska otpornost: javnošću koja je pismena o činjenicama teže je manipulirati.

Program ambasadora provjere činjenica stvoren je kako bi se ojačala medijska pismenost, kritičko razmišljanje i građanska otpornost diljem Europe. Nudi strukturiran, ali prilagodljiv okvir koji pomaže sudionicima da prepoznaju, provjere i odgovorno prenesu točne informacije. Metodologija identificira devet smjernica i ostvaruje ih kroz četiri integrirana provedbena dijela.

Teorijski obogaćeni materijal praktički je implementiran na događaju uživo — radionica medijske pismenosti: Kako prepoznati i boriti se protiv dezinformacija održane u Vilniusu, u Litvi, od 10. do 12. listopada 2025.

Zahvaljujemo prof. dr. Dariusu Pilkynasu i izvanrednom prof. Liutaurasu Ulevičiusu s Fakulteta za komunikacije Sveučilišta u Vilniusu, Joviti Tautkevičiūtė-Kalinauskienė iz projekta Debunk.org na dostavljenom teorijskom materijalu i Arnasu Jasinskasu iz Ateitininkų federacije na održavanju živahnog seminara o dezinformacijama, čiji su uvidi također bili korisni u pripremi ove metodologije.

Organizatori mogu prilagoditi trajanje, redoslijed i alate lokalnom kontekstu, osiguravajući da se sve smjernice riješe barem jednom.

Vizija

Glavna vizija metodologije programa ambasadora provjere činjenica je opremiti pouzdane članove zajednice za otkrivanje, provjeru i odgovorno komuniciranje činjenica – kako bi zajednice postale otpornije na misinformacije/dezinformacije i mogle donositi bolje odluke.

Ciljevi programa

- Znanje: sudionici mogu definirati misinformacije/dezinformacije/propagandu; opisati uobičajene taktike; objasniti osnove ABCDE-a i OSINT-a.
- Vještine: sudionici mogu pokrenuti trijažu od 5 do 10 minuta, provjeriti slike/videozapise/tekst i dokumentirati transparentan lanac zaključivanja.
- Stavovi: sudionici se angažiraju s poštovanjem, izbjegavaju sukobe i daju prednost jasnoći, empatiji i točnosti.
- Praksa: svaki sudionik izrađuje jednu kratku provjeru činjenica i jedan akcijski plan informiranja prilagođen njihovoj zajednici.
- Množenje: najmanje jedna lokalna mikro-obuka (60-90 min) održana u roku od 60 dana nakon certifikacije.

SMART ciljevi i KPI-jevi

- Do 3. dana: 100 % sudionika dovršava dokumentiranu provjeru činjenica (tablica tvrdnji-dokaza-odluka).
- U roku od 30 dana: ≥80 % objavi sažetak za javnost (web stranica, društvene mreže, bilten) koristeći „sendvič istine“.
- U roku od 60 dana: ≥60 % provodi mikroobuku lokalnoj publici (≥15 osoba) ili provodi aktivnost podizanja svijesti u zajednici.
- Prag kvalitete: ≥80 % ocjena rubrike o točnosti provjere, izvorima i jasnoći komunikacije.

Ciljana publika i formati isporuke

- Publika: srednje škole, sveučilišta, nevladine organizacije mladih, društveni centri, knjižničari, lokalni novinari.
- Formati: radionice uživo (90–180 min), hibridni webinari, krugovi za vršnjačko učenje, kabine na kampusu, sesije za nastavnike.

Metodološke smjernice

Za provedbu programa identificirali smo devet osnovnih metodoloških sadržajnih smjernica, čijom bi se dosljednom provedbom postigli ciljevi programa, a koje bi se trebale provoditi u programskom događanju. Za provedbu svake metodološke smjernice predviđen je odgovarajući provedbeni dio kao način prijenosa teorije programa u praksu. Dijelovi provedbe programa koje smo pripremili zamišljeni su kao element koji se mijenja ovisno o okolnostima i svaki provoditelj ovog programa pozvan je da ih prilagodi vlastitim potrebama, ali se ne preporučuje mijenjanje osnovnih metodoloških smjernica.

U nastavku donosimo metodološke smjernice s objašnjenjima:

1. **Sesija pod vodstvom stručnjaka o mehanizmima širenja misinformacija i dezinformacija – i njihovim društvenim učincima**

Objašnjenje: sudionici se upoznaju s informacijskim ekosustavom, uključujući aktere (državni, nedržavni, botovi), ponašanja (lažno predstavljanje, pojačavanje), vrste sadržaja (izmišljotina, deepfakes, dekontekstualizacija), opseg dosega i učinke na povjerenje, polarizaciju i ponašanje.

2. **Studije slučaja iz stvarnog života kampanja dezinformiranja koje su utjecale na javno mnijenje i demokratske procese**

Objašnjenje: facilitatori predstavljaju dokumentirane operacije (npr. klonirane medijske stranice, kampanje na više platformi). Učenici analiziraju ciljeve, ciljanu publiku, narative i mjerljiv utjecaj koristeći ABCDE ili slične okvire.

3. **Interaktivno osposobljavanje o praktičnim alatima i tehnikama za uočavanje dezinformacija**

Objašnjenje: sudionici vježbaju brze provjere (obrnuto pretraživanje slike, triangulacija izvora), pregled metapodataka i osnovnu geolokaciju; oni izrađuju osobni kontrolni popis za brzu trijažu i dublju provjeru.

4. **Suradnički grupni rad na kategorizaciji sadržaja kao činjeničnog, obmanjujućeg ili dezinformacijskog**

Objašnjenje: mali timovi procjenjuju mješovite stavke, bilježe odluke s obrazloženjima, uspoređuju međuocjenjivače i razmišljaju o izvorima neslaganja (pristranost, neizvjesnost, nedostajući kontekst).

5. **Radionica o korištenju digitalnih platformi i umjetne inteligencije za pomoć u provjeri činjenica**

Objašnjenje: učenici testiraju detektore potpomognute umjetnom inteligencijom i pomoćne alate dok raspravljaju o ograničenjima, lažno pozitivnim/negativnim rezultatima i važnosti pregleda čovjeka u petlji i transparentnog izvješćivanja.

6. **Jasna artikulacija odgovornosti i očekivanja ambasadora za provjeru činjenica**

Objašnjenje: uloga uključuje neutralnost, transparentnost, točnost, dokumentiranje metoda, angažman pun poštovanja i zaštitu od štete; ta načela čine Kodeks ponašanja.

7. **Obuka o tome kako prenijeti činjenice široj publici, suprotstaviti se dezinformacijama bez sukoba**

Objašnjenje: ambasadori primjenjuju „sendvič istine“, protugovor i poruke prilagođene publici; izbjegavaju ponavljanje mitova bez konteksta i naglašavaju točno, empatično uokvirivanje.

8. **Strateška sesija o stvaranju svijesti, angažiranju zajednica i širenju točnih informacija**

Objašnjenje: sudionici osmišljavaju jednostavne, izvedive planove informiranja (ciljne skupine, kanali, vremenski okvir, metrika) koji lokaliziraju primjere i usklađuju se s nacionalnim potrebama.

9. **Formalna certifikacija za ambasadore provjere činjenica nakon uspješnog završetka učenja i ocjenjivanja**

Objašnjenje: certifikacija potvrđuje znanje, vještine i etičke obveze; procesi mogu uključivati kratke testove, praktične zadatke i pregled planova informiranja.

Implementacija

Pet implementacijskih dijelova predložena je struktura za implementaciju metodoloških smjernica i primjenu teorije u praksi. Svatko tko koristi ovu metodologiju može odabrati odgovarajuća mjesta, metode i alate za provedbu ovih dijelova implementacije. Svaki dio provedbe povezan je s jednom ili više metodoloških smjernica na način da se sve smjernice provode (u svakom dijelu je naznačeno koje smjernice provodi). Predstavljena struktura praktički je implementirana tijekom događaja uživo, stoga se preporučuje kao radni i provjereni primjer Programa ambasadora provjere činjenica.

Svaki dio provedbe označen je svojim fokusom, teorijskom podlogom, preporučenom strukturom praktične sesije s vremenskim ograničenjima i ishodima učenja. Pružaju se i dodatne korisne informacije: poveznice na korisne alate i resurse, prikladne metode i predloške. Za one koji žele prilagoditi preporučeni sadržaj, predviđeno je najmanje pet kratkih varijanti specifičnih vježbi prikladnih za taj dio implementacije

1. Uvod u dezinformacije i njihov utjecaj

Provodi metodološke smjernice 1–2 (razumijevanje dezinformacija; analiza studije slučaja).

Žarište

Definirati misinformacije/dezinformacije, mapirati širenje i učinak; analizirati stvarne kampanje pomoću ABCDE okvira.

Teorijska podloga

Dezinformacije su lažni ili obmanjujući sadržaj koji se širi s namjerom obmane; temelji se na emocionalnim „udicama“, kognitivnim prečacima i brzini digitalnih platformi. Može se maskirati kao udarna vijest, dekontekstualizirane slike, odabrane statistike ili autoritativni „stručni“ citati – predstavljeni tako da odgovaraju narativima koje već smatramo uvjerljivima. Njezin je utjecaj kumulativan: nagriza povjerenje u institucije i novinarstvo, narušava demokratsko promišljanje i izbore, potiče rizike za javno zdravlje i narušava socijalnu koheziju. Odgovaranje se ne odnosi na cenzuru ili „pobjedu“ u raspravama; radi se o opremanju ljudi i organizacija transparentnim, ponovljivim provjerama koje usporavaju pomicanje i izlažu dokaze. Odjeljci koji slijede prevode ovaj stav u praksu – kombinirajući nadzor izvora, provjeru zahtjeva po tvrdnju, vizualnu forenziku i osnovnu analizu mreže – istovremeno priznajući nesigurnost i minimizirajući štetu izbjegavanjem nepotrebnog pojačavanja.

Opis sesije

Koristeći resurse Debunk.org i EU DisinfoLab, sudionici uče ABCDE okvir (glumac, ponašanje, sadržaj, stupanj, učinak) i analiziraju operaciju Doppelganger kao studiju slučaja kloniranih stranica koje pojačavaju lažne narative. Rasprava pokriva ulogu umjetne inteligencije u stvaranju i pojačavanju.

Struktura sesije (ukupno 90 min)

Korak 1 (15 min) – Stručni uvod: ključne definicije, namjera i društveni utjecaj.

Korak 2 (30 min) – ABCDE analiza stvarnog slučaja u malim grupama (npr. Operacija Doppelganger).

Korak 3 (30 min) – Prezentacije i sinteza cijele grupe: rizici i protumjere.

Korak 4 (15 min) – Razmišljanje: mapiranje ranjivosti za lokalne zajednice.

Ishodi učenja

- Razlikovati dezinformacije, dezinformacije i propagandu.
- Primijenite ABCDE model na primjere iz stvarnog svijeta.
- Identificirajte čimbenike koji pojačavaju lažne narative, uključujući umjetnu inteligenciju.

Alati i resursi

- Debunk.org — https://www.debunk.org/disinformation-vs-misinformation
- EU DisinfoLab – Operacija Doppelganger
- Google Fact Check Explorer – https://toolbox.google.com/factcheck/explorer
- TinEye — https://tineye.com/ | Google objektiv – https://lens.google.com/

Praktični kontrolni popisi i recepti

- ABCDE radni list: tablica glumaca/ponašanja/sadržaja/stupnja/učinka za bilo koju virusnu stavku.
- Narativna leća: identificirajte protagoniste, antagoniste, moralno uokvirivanje, implicirana rješenja.
- Karta učinka: popis vjerojatnih šteta (pojedinačnih, grupnih, institucionalnih) i ublažavajućih odgovora.

Konkretne vježbe

1. ABCDE brza karta (25 min)
    - Unos: jedna tvrdnja o trendu (tekst ili slika). Timovi popunjavaju ABCDE tablicu.
    - Rezultat: sažetak od 1 slajda po timu s najjasnijim putem „učinka“.
2. Rekonstrukcija vremenske crte (20 min)
    - Zadatak: identificirajte "prvi put viđeno" pomoću pretraživanja po datumu, predmemoriranih stranica ili arhiva; skica vremenska crta u 5 točaka.
    - Isporuka: vremenska traka + popis veza.

3. Toplinska karta ranjivosti (25 min)
    - Zadatak: na preklopniku označite lokalnu publiku u riziku i vjerojatne kanale (FB grupe, TG kanali, lokalni mediji).
    - Rezultat: fotografija toplinske karte i 3 ideje za ublažavanje
4. Zamjena slučaja i recenzija (20 min)
    - Zadatak: razmjena rezultata s drugim timom; dodajte jedan rizik i jedno ublažavanje koje su propustili.
5. Izvješće instruktora (10 min)
    - Naglasiti izvore podataka, neizvjesnosti i kako izbjeći prekomjerno potraživanje.
    - Materijali: ABCDE radni list, ljepljive bilješke, prijenosna računala; alati: pretraživanje weba, filtri datuma, Wayback/Archive.today.

2. Metode za prepoznavanje dezinformacija

Provodi metodološke smjernice 3–4 (praktični alati; grupna analiza).

Žarište

Otkrijte manipulaciju putem jezika, slika, logike i narativa; izgradite rigoroznu naviku ispitivanja.

Teorijska podloga

Dezinformacije su lažni ili obmanjujući sadržaj koji se dijeli s namjerom obmane; uspijeva na emocionalnim okidačima, fragmentiranoj pažnji i brzini digitalnih platformi. Mogu se pojaviti kao senzacionalni naslovi, dekontekstualizirani vizualni elementi, odabrane statistike ili uvjerljivi citati stručnjaka - često umotani u poznate narative koji potvrđuju naše predrasude. Prepoznaje se da se ne radi o pobjeđivanju u argumentima, već o smanjenju štete, zaštiti demokratskog promišljanja i očuvanju povjerenja u pouzdano znanje. Pristupi koji slijede procjenu izvora mješavine, provjeru tvrdnje po tvrdnju, vizualnu forenziku i osnovnu mrežnu analizu, uz priznavanje nesigurnosti i etičkih ograničenja (npr. nepojačavanje štetnog materijala). Zamislite ih kao praktičan alat: transparentne, ponovljive korake koje svatko može primijeniti kako bi usporio, provjerio i donio poštenu, dobro potkrijepljenu prosudbu.

Opis sesije

Sudionici proučavaju kognitivne pristranosti (potvrda, dostupnost, motivirano rasuđivanje) i klasična propagandna sredstva (prozivanje, fraze, prijenos, svjedočanstvo, obični ljudi, slaganje karata, kampanje). Slojevita analiza uključuje izvor i motivaciju, sadržaj i dokaze, kontekst i vrijeme te pojačanje. Narativna analiza ispituje uloge, vrijednosti i emocionalne okidače.

Struktura sesije (ukupno 120 min)

Korak 1 (15 min) – Mini predavanje: predrasude i propaganda

Korak 2 (15 min) – Brze OSINT provjere: obrnuta slika, skeniranje računa, filtri ključnih riječi

Korak 3 (35 min) – Grupni laboratorij A: dekonstruirajte viralnu objavu pomoću kontrolnog popisa

Korak 4 (20 min) – Šetnja galerijom i povratne informacije kolega

Korak 5 (20 min) – Grupni laboratorij B: odgovorno prekadrirajte (uravnotežen naslov, Sažetak od 100 riječi, javna obavijest)

Korak 6 (15 min) – Razmišljanje

Ishodi učenja

- Otkrijte manipulaciju putem jezika, slika i strukture.
- Primijenite strukturirano ispitivanje i unakrsnu provjeru kako biste procijenili vjerodostojnost.
- Identificirati zablude i propagandne obrasce; proizvesti nemanipulativne preokvire.

Alati i resursi

- i-Intelligence OSINT priručnik – https://i-intelligence.eu/osint-handbook/
- Debunk.org — https://www.debunk.org/
- Google Fact Check Explorer – https://toolbox.google.com/factcheck/explorer
- TinEye — https://tineye.com/

Praktični kontrolni popisi i recepti:

- Okidači pristranosti: kontrolni popis za potvrdu, dostupnost i motivirano rasuđivanje.
- Propagandno brzo skeniranje: Prozivanje? Fraze? Kampanje? Slaganje karata?
- Jezični znakovi: zaštita od rizika nasuprot apsolutima; napunjeni pridjevi; meme-ificirane slike i simboli.

Konkretne vježbe

1. Zabluda Bingo (15 min)
    - Zadatak: s obzirom na 8 kratkih postova, timovi označavaju zablude/propagandne uređaje koje uočavaju.
    - Isporuka: bingo list s primjerima.
2. OSINT mikro-bušilice (25 min)

- Postaje: (a) obrnuto obrezivanje/ponovno pretraživanje slike, (b) skeniranje autentičnosti računa, (c) operatori ključnih riječi i datuma.
- Isporuka: po stanici, 3 nalaza s natuknicama + poveznica/snimka zaslona.

3. Dekonstrukcija i ponovno kadriranje (35 min)
   - Zadatak: ispunite kontrolni popis „Izvor-Tvrdnja-Dokazi-Kontekst-Pristranost-Nedostaje-Alt“; zatim prepišite naslov i neutralni sažetak od 100 riječi.
4. Šetnja galerijom (15 min)
   - Zadatak: povratne informacije kolega: dodajte jedno pitanje + jedno poboljšanje po ploči.
5. Razmišljanje (10 min)
   - Upit: Koji su pokazatelji bili najpouzdaniji? Što ćete dodati na svoj osobni kontrolni popis?
   - Materijali: tiskani popisi za provjeru, primjeri postova; Alati: Google Lens, TinEye, operatori pretraživanja platformi.

3. Umjetna inteligencija i provjera činjenica

Implementira metodološku smjernicu 5 (integracija tehnologije).

Žarište

Shvatite dvostruku ulogu umjetne inteligencije – generiranje sintetičkog sadržaja i pomoć u provjeri.

Teorijska podloga

Umjetna inteligencija je i multiplikator sile i test otpornosti na stres za provjeru činjenica. S jedne strane, generativni modeli mogu ubrzati provjeru – brzo otkrivanje prethodne pokrivenosti, izdvajanje zahtjeva, transkripciju zvuka, označavanje nedosljednosti i pomoć u tijekovima rada obrnute slike. S druge strane, umjetna inteligencija može izmišljati tečne laži, sintetizirati uvjerljive slike i glasove te preplaviti kanale gotovo duplikatima koji nadvladavaju ljudski pregled. Učinkovita upotreba umjetne inteligencije u provjeri činjenica znači držanje ljudi u tijeku: rezultate modela tretirajte kao tragove, a ne presude; inzistiraju na sljedivim izvorima; i dokumentirati nesigurnost i ograničenja. Cilj nije „automatizirati istinu“, već povećati transparentne, ponovljive provjere – tako da se dokazi uzdižu iznad brzine, a etičke zaštitne mjere sprječavaju nenamjerno pojačavanje štete.

Opis sesije

Adresirajte sadržaj generiran umjetnom inteligencijom (LLM-ovi, difuzija, kloniranje glasa), pojačavanje platforme (preporučitelji, mikrociljanje) i provjeru potpomognutu umjetnom inteligencijom (klasifikatori, raspršivanje, metapodaci). Ključni rizici: pristranost skupa

podataka, pretjerano povjerenje u automatizirane rezultate, kontradiktorna manipulacija. Zaštitne mjere: uključenost čovjeka, transparentnost, revizijski tragovi.

Struktura sesije (ukupno 105 min)

Korak 1 (15 min) – Pregled sustava

Korak 2 (25 min) – Demonstracija alata potpomognutih umjetnom inteligencijom uživo

Korak 3 (35 min) – Praktični laboratorij za trijažu s mješovitim stavkama

Korak 4 (15 min) – Rasprava o etici i riziku

Korak 5 (15 min) – Nacrt protokola provjere potpomognutog umjetnom inteligencijom

Ishodi učenja

- Prepoznati artefakte i obrasce pojačavanja generirane umjetnom inteligencijom.
- Kritički koristite alate potpomognute umjetnom inteligencijom i dokumentirajte rezultate.
- Izraditi protokol odgovornog korištenja umjetne inteligencije uz ljudski nadzor.

Alati i resursi

- Plikynas, D. (2023) Umjetna inteligencija i lažne vijesti (Žurnalistikos tyrimai)
- Pregled pristupa IEEE-u o dezinformacijama – https://epublications.vu.lt/object/elaba%3A218725963/218725963.pdf
- Deepware – https://deepware.ai/ | Moderiranje košnica — https://hivemoderation.com/
- Google Fact Check Explorer – https://toolbox.google.com/factcheck/explorer
- Bellingcat Toolkit — https://www.bellingcat.com/resources/

Praktični kontrolni popisi i recepti:

- AI artefakti: anomalije lica/ruku, neusklađenosti osvjetljenja, nedosljedne refleksije.
- Pravilo trijaže: nikada ne vjerujte pojedinačnim rezultatima detektora; zahtijevajte konvergentne signale + ljudski pregled.
- Zapisivanje: pohranite snimke zaslona, hasheve, izlaze alata i kratku priču o odluci.

Konkretne vježbe

1. Provjera stvarnosti detektora (20 min)
    - Zadatak: prođite 6 predmeta kroz dva detektora; rekordne rezultate i neslaganja; razgovarajte o lažno pozitivnim/negativnim rezultatima.
2. Trijaža mješovitih medija (30 min)

- Zadatak: razvrstajte stavke u vjerojatno autentične / sintetičke / neizvjesne; opravdati konvergentnim signalima (niti jednim rezultatom).

3. Metapodaci i podrijetlo (20 min)
   - Zadatak: Izdvojite ključne kadrove, pregledajte metapodatke kada su dostupni; usporedite ponovno kodiranje platforme; zabilježite anomalije.
4. Okrugli stol o rizicima i etici (20 min)
   - Zadatak: Izradite kontrolni popis od 6 točaka za „odgovornu upotrebu“ za svoju organizaciju.
5. Nacrt protokola (15 min)
   - Zadatak: tijek provjere potpomognut umjetnom inteligencijom na jednoj stranici (ulazi, alati, pragovi, ljudski pregled, bilježenje). Materijali: odabrani testni skup (tekst/slika/video), veze detektora, ekstraktor ključnih kadrova; alati: InVID, obrnuto pretraživanje, zapisi.

4. Praktična vježba provjere činjenica

Provodi metodološke smjernice 6–8 (odgovornost veleposlanika; strateška komunikacija; doseg zajednice).

Žarište

Primijeniti alate za provjeru i odgovornu komunikaciju u realnim scenarijima; osmisliti akcije zajednice.

Opis sesije

Ova radionica usmjerena je na praktičnu primjenu tehnika provjere dezinformacija. Sudionici će naučiti koristiti OSINT (Open Source Intelligence) alate za provjeru tvrdnji, slika i sadržaja društvenih medija. Sesija naglašava praktičnu praksu, a ne teorijske okvire, nadopunjujući ranije seminare.

Radeći u malim timovima, sudionici odabiru uživo ili nedavni zahtjev i pokreću strukturirani tijek rada: precizno definirajte zahtjev; podijeliti ga na jedinice koje se mogu provjeriti (tko/što/gdje/kada/kako); locirajte najbliže primarne izvore; triangulirajte s najmanje dva neovisna, vjerodostojna prodajna mjesta; provjerite vizualne elemente pretraživanjem obrnutih slika/videozapisa i osnovnim geo/kronološkim znakovima; i procijenite podatke ili citate za odabir trešanja i gubitak konteksta. Uloge se izmjenjuju – provjeritelj potencijalnih klijenata, tragač izvora, vizualni analitičar, bilježitelj – kako bi proces bio transparentan i ponovljiv. Rezultati modela (iz alata za pretraživanje ili transkripciju) tretiraju se kao potencijalni klijenti, a ne presude, a svaki se korak bilježi s poveznicama, snimkama zaslona i kratkom ocjenom pouzdanosti. Vježba završava sažetim zapisom koji ne pojačava: tvrdnja, što je pronađeno, što ostaje neizvjesno i kako biste pratili ažuriranja.

Struktura sesije (ukupno 120 min)

Korak 1 (10 min) – Zagrijavanje i osnovna linija

Korak 2 (20 min) – Demonstracija alata

Korak 3 (45 min) – Laboratorij za provjeru činjenica

Korak 4 (30 min) – Komunikacijski izazov

Korak 5 (15 min) – Plan razmišljanja i informiranja

Ishodi učenja

- Izvršite strukturiranu provjeru i dokumentirajte obrazloženje.
- Komunicirajte provjerene informacije jasno i empatično.
- Izraditi plan informiranja zajednice utemeljen na provjerenim dokazima.

Alati i resursi

- Bellingcat Toolkit — https://www.bellingcat.com/resources/
- Google Fact Check Explorer – https://toolbox.google.com/factcheck/explorer
- InVID — https://www.invid-project.eu
- TinEye — https://tineye.com/
- Modul obuke za otkrivanje objava na društvenim mrežama - https://firstdraftnews.org/training/
- Google Earth (alat za geolokaciju) - https://earth.google.com

Konkretne vježbe

1. Praktična vježba: Provjera slike
    - Aktivnost: Izazov sortiranja 9 slika
    - Kategorije slika:
        - Slike generirane umjetnom inteligencijom
        - Pogrešno pripisane fotografije (stvarne slike, lažni kontekst)
        - Izazov lokacije Street Viewa
    - Predstavljeni alati:
        - TinEye.com (obrnuto pretraživanje slika)
        - Google Lens (vizualno pretraživanje i identifikacija)
2. Pregled naprednih alata
    - Izvor: Bellingcat alat za provjeru
    - Demonstrirani alati:

- OpenStreetMap pretraživanje (geolokacija)
- Shadow Finder (provjera vremena/lokacije)
- Paket alata za verifikaciju (sveobuhvatan izvor)

- Pristup: Kratka demonstracija s naglaskom da su dostupni za dublje istraživanje. Navedite URL-ove za samostalno istraživanje.

3. Studija slučaja: Paklena kuća Martinez
   - Izvor: epizoda podcasta Jimmyja Akina Tajanstveni svijet
   - Zašto ovaj primjer:
     - Pokazuje kako pretpostavke daju obojenost istrage
     - Pokazuje važnost razmatranja višestrukih objašnjenja
     - Uravnotežuje skepticizam s otvorenošću
     - Nepolitički kontekst smanjuje obrambeni stav
   - Oblik:
     - Reproducirajte unaprijed odabrani 12-15-minutni isječak koji prikazuje ključne trenutke istrage
     - Fokusirajte se na metodologiju i pristup kritičkom razmišljanju
4. Rasprava: Metodologija istraživanja
   - Pitanja za raspravu:
     - Kako je istraživanje misterija slično/drugačije od provjere objava na društvenim mrežama?
     - Kakvu ulogu imaju pretpostavke u našem procesu provjere?
     - Kako uravnotežiti skepticizam s istinskim istraživanjem?
     - Ključni zaključak: izbjegavajte i lakovjernost i odbacivanje - održavajte kritičko razmišljanje dok ostajete otvoreni za dokaze.
5. Interaktivni kviz InfoShield (12 min)
   - Resurs: Debunk.org tečaj "InfoShield". Poveznica: https://www.debunk.org/infoshield-course
   - Oblik:
     - Sudionici rade kroz kviz
     - Usredotočavanje na prepoznavanje uzoraka i identifikaciju taktika

- Nije potrebno da svi ispunjavaju sva pitanja

- Svrha: ojačati prepoznavanje uobičajenih taktika dezinformiranja s kojima se susrećemo tijekom radionice.

Rubrike procjene

- Točnost provjere (0–4): dostatnost dokaza, unakrsne provjere, točan zaključak.
- Dokumentacija (0–4): povezani izvori, snimke zaslona/zapisi, ponovljivost.
- Jasnoća komunikacije (0–4): činjenična, nekonfrontacijska, primjerena publici.
- Etika (0–4): poštovanje, privatnost, bez štete, transparentnost u vezi s neizvjesnošću.

5. Sažetak programa i certifikacija

Provodi metodološku smjernicu 9 (certifikacija).

Žarište

Konsolidirajte učenje, razmislite o etici i procjeni te dodijelite certifikate ambasadorima.

Opis sesije

Završni modul usklađuje ishode s odgovornostima veleposlanika: neutralnost, transparentnost, odgovornost, društveno koristan rad. Sudionici pokazuju ovladavanje cijelim ciklusom provjere činjenica (prihvaćanje → provjera zahtjeva → komunikacija → promišljanje → informiranje). Kodeks ponašanja podupire certifikaciju; organizatori upotrebljavaju rubrike kako bi osigurali dosljednost u različitim kontekstima.

Struktura sesije (ukupno 90 min)

Korak 1 (20 min) – Grupno razmišljanje

Korak 2 (20 min) – Etika i kodeks ponašanja

Korak 3 (25 min) – Akcijski planovi

Korak 4 (15 min) – Kriteriji za certifikaciju i procjena

Korak 5 (10 min) – Zatvaranje i umrežavanje

Ishodi učenja

- Pokazati etičke standarde i odgovornu komunikaciju.
- Izraditi konkretan lokalni akcijski plan.
- Razumjeti kriterije certifikacije i putove suradnje.

Alati i resursi

- Smjernice EDMO-a za medijsku pismenost – https://edmo.eu
- UNICEF-ovi C4D resursi — https://www.unicef.org/communicating-for-development

- Etika medija i novinarstva Vijeća Europe — https://www.coe.int/en/web/media-freedom
- Google Fact Check Explorer – https://toolbox.google.com/factcheck/explorer

Zaključak

Ova metodologija prevodi devet jasnih smjernica u četiri integrirana dijela koji se kreću od razumijevanja do prakse, od pojedinačnih provjera do utjecaja na zajednicu. Standardizacijom kratkih (5-10 minuta) i potpunih (30 minuta) tijekova provjere pomaže sudionicima da dokumentiraju transparentno obrazloženje, citiraju primarne izvore i komuniciraju nalaze bez povećanja štete. Ugrađene rubrike etike i ocjenjivanja usklađuju certifikaciju sa stvarnim kompetencijama: točnost, ponovljivost, jasnoća i briga.

Organizatori se potiču da lokaliziraju alate, slučajeve i formate isporuke, a da pritom zadrže temeljna načela netaknutima – provjeru čovjeka u petlji, dokaze o brzini i poruke pune poštovanja i publike. Uspjeh se ne mjeri samo dovršenim provjerama činjenica, već i daljnjim učincima: boljim informacijskim navikama u partnerskim nevladinim organizacijama, mikroobukama koje se pružaju lokalnoj publici i stalnim ritmom brzih provjera koje smanjuju širenje obmanjujućeg sadržaja.

Ukratko, program ambasadora provjere činjenica praktičan je put za pouzdane članove zajednice da otkriju, provjere i odgovorno komuniciraju činjenice – gradeći građansku otpornost jednu po jednu dobro dokumentiranu provjeru.

Prilozi

Dodatak a – Kartice alata za brzu referencu

• Obrnuta slika: Google Lens, TinEye — izrežite prepoznatljiva područja; usporedite vremenske oznake; potražite najranije podudaranje.

• Video: InVID (ključni kadar), YouTube DataViewer — obrnuti okviri, provjerite kronologiju prijenosa.

• Metapodaci: ExifTool (kada je dostupan) — savjeti za kameru/uređaj; imajte na umu da platforme uklanjaju EXIF.

• Geolokacija: karte, Street View — znakovi, jezik, sjene, orijentiri; azimut sunca radi vjerodostojnosti.

• Arhiviranje: Wayback Machine, Archive.today — rekonstrukcija prvog viđenja i uređivanja.
• Računi: WHOIS, povijest rukovanja, obrasci sljedbenika; prisutnost na više platformi.
• Mreže: CrowdTangle (FB/IG), X/Twitter napredno pretraživanje, Telegram imenici.
• Zapisivanje: tablica tvrdnji-dokaza-odluka; snimke zaslona; poveznice; hashevi.

Dodatak b – rubrike

Rubrika 1 – Zadatak provjere činjenica (po 0 – 4):

• Točnost provjere: dostatnost dokaza, triangulacija, točan zaključak.

• Dokumentacija: povezani izvori, snimke zaslona/zapisi, ponovljivost.

• Jasnoća komunikacije: neutralan ton, uklapanje publike, uokvirivanje istine na prvom mjestu.

• Etika: privatnost, dostojanstvo, sigurnost, transparentnost u vezi s neizvjesnošću.

Rubrika 2 – Plan informiranja (0–4 svaki):

• Relevantnost: ciljana publika i potrebe; ovisno o kontekstu.

• Izvedivost: vremenski okvir, uloge, resursi.

• Metrike: jasni pokazatelji (doseg, angažman, povratne informacije).• Ublažavanje rizika: zaštitne mjere za sudionike i ispitanike.

Dodatak c – kontrolni popis materijala za radionice

• Mjesto održavanja i AV: projektor, zvučnici, stabilan internet, produžni kabeli.

• Stanice: prijenosna računala (1 po timu), tiskani radni listovi (ABCDE, kontrolne liste), preklopnici, flomasteri, ljepljive bilješke.

• Skupovi podataka: odabrane tvrdnje/objave (tekst/slika/video), veze detektora/alata, QR kodovi.

• Administrator: list za prijavu, bilješke o pristanku za fotografije, certifikati, obrasci za povratne informacije.

• Logistika: pauze za vodu/kavu, razmatranja pristupačnosti, prostorna signalizacija.

Financira Europska unija. Međutim, iznesena stajališta i mišljenja samo su stajališta autora i ne odražavaju nužno stajališta Europske unije ili Europske izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Ni Europska unija ni davatelj potpore ne mogu se smatrati odgovornima za njih.